
Die *Vindiciae Contra Tyrannos* en die Middeleeuse Politieke Filosofie

Andries Raath
Navorsingsgenoot
Departement Filosofie
Universiteit van die Vrystaat
RaathA@ufs.ac.za

Abstract

According to Harold J. Berman, the Western political and intellectual tradition has been transformed in the course of its history by six great revolutions. The fifth great revolution – according to Berman, still going backward in time – was the Protestant Reformation, which in Germany had the character of a national revolution, starting with Luther’s attack upon the papacy in 1517. Berman adds that the sixth, the papal Revolution of 1075-1122, was also called a reformation at the time, the Reformation of Pope Gregory VII, generally translated into modern languages as the Gregorian Reform, thereby concealing still further its revolutionary character. Berman surmises that these revolutions manifested as recurrent periods of violent upheaval, in which the pre-existing system of political, legal, economic, religious, cultural, and other social relations, institutions, beliefs, values and goals has been overthrown and replaced by a new one. Although there is by no means a perfect symmetry in these periods of great historical change; yet there are certain patterns or regularities – each one marked by fundamental, rapid, violent and lasting change in the social system as a whole; each one sought legitimacy in a fundamental law, a remote past and an apocalyptic future; each took more than one generation to establish roots, and each eventually produced a new political and intellectual system. In this article, Berman’s views on the Protestant movement representing a revolutionary epoch

*are considered with reference to the political theories advanced by Protestant Reformers like the author of the *Vindiciae Contra Tyrannos*. Three fundamental ideas undergirding the author's political theory in the *Vindiciae Contra Tyrannos* are compared with the political thought of the preceding medieval epoch, viz.: 1. The notion of the supremacy of the law and the idea of public justice; 2. The impact of law and community usages on political theory; 3. The legislative authority of the ruler and the emergence of political contractarianism. It is concluded that the author of the *Vindiciae Contra Tyrannos* did not deviate from these classical medieval notions in the political views of the Middle Ages. In the field of political theory, Berman's views on the revolutionary nature of Protestant political theory, therefore, have to be reconsidered.*

1. Inleiding

Harold J. Berman beskryf die Westerse politieke en intellektuele ontwikkeling aan die hand van 'n sesal "revolusies", waarvan die Protestantse Reformasie een is. Volgens Berman vertoon dié revolusie die karakter van 'n nasionale omwenteling wat in Duitsland in 1517 met Martin Luther se aanval op Pouslike oorheersing 'n aanvang geneem het.¹ Die oorblywende vyf revolusies waarna Berman verwys is dié van die Pouslike, Engelse, Amerikaanse, Franse en Russiese onderskeidelik. Volgens Berman is die geskiedenis van die Westerse wêreld deur tydperke van drastiese veranderinge gekenmerk, waarin bestaande politieke, juridiese, ekonomiese, godsdienstige, kulturele en ander sosiale verhoudinge, opvattinge, waardes en doelwitte omvergewerp en met nuwe instellings vervang is.² Die patrone en gemeenskaplike elemente van dié revolusies was 'n kenmerkende fundamentele, vinnige, diepgrypende en blywende verandering in die stelsel as geheel. Elk van dié revolusies het hul legitimiteit gesoek in 'n fundamentele norm, 'n beroep op die geskiedenis en op die vooruitsigte van 'n apokaliptiese toekoms. Die politieke instellings wat aan die oogmerke van elke revolusie uitdrukking gegee het, het die bestaande Westerse tradisie in wesenlike opsigte verander, maar het onafskeidbaar deel van die tradisie gebly.³ Volgens Berman was dié ses revolusies "totaal" in die sin van die skepping van nuwe regeringsvorme, nuwe strukture van sosiale en ekonomiese verhoudinge; nuwe verhoudinge

---

1 H.J. Berman, *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press (1983), pp. 18-19.

2 Berman, *Law and Revolution*, pp. 18-19.

3 Berman, *Law and Revolution*, pp. 18-19.

tussen kerk en staat, nuwe regsinstellings; sowel as nuwe perspektiewe op die samelewing, nuwe historiese opvattings en nuwe universele waardes en opvattings. Daarom, volgens Berman, het elk van dié ses revolusies nuwe of grootliks gewysigde denksisteme tot gevolg gehad en verteenwoordig as sodanig 'n totale sosiale transformasie.⁴ Bygevolg bied die Protestantse Reformasie – synde een van die ses groot revolusies in die geskiedenis van die Westerse wêreld – 'n belangrike epistemologiese grondslag van politieke insig in die lig waarvan gebeure in latere epogge beoordeel moet word.

Die tweede helfte van die sestende en eerste helfte van die sewentiende eeu het die verskyning van verskeie politieke tekste deur Hugenote tot gevolg gehad. Dit was hoofsaaklik produkte van die godsdiensoorloë in Frankryk.⁵ Die gemeenskaplike argumente van dié politieke tekste was die teenstand teen absolute koninklike gesag, verwerping van absolute monargie as synde in stryd met die universele beginsels van reg wat alle politieke instellings onderlê en die pleidooie vir beperkte konstitusionele regering wat verbondsmatig begrond is.⁶ Die *Vindiciae Contra Tyrannos* (1579) was een van dié werke wat 'n deurslaggewende rol by die popularisering van die Hugenote-politieke denke tot gevolg gehad het.

Die *Vindiciae* bevat vier dele. Elk handel met 'n wesenlike politieke vraagstuk: Eerstens, is onderdane verplig om bevele van vorste te gehoorsaam indien sulke bevele teen die wet van God is? Tweedens, is dit regmatig om verset teen 'n vors te pleeg wat die wet van God oortree of die kerk ten gronde rig, en indien wel, tot welke mate? Derdens, tot welke mate is dit geoorloof om 'n vors teen te staan wat die onderdane onderdruk of die staat ten gronde rig, en indien wel deur welke middele en welke mate van verset is toelaatbaar? Vierdens, is dit naburige vorste geoorloof om die onderdane van ander vorste te hulp te kom indien sodanige onderdane ter wille van die ware geloof onderdruk word of onder openlike tirannie gebuk gaan? Volgens Sabine het die *Vindiciae* een van die bakens van revolusionêre literatuur geword; selfs in Engeland en elders waar verhoudinge tussen vorste en onderdane versleg in konflik oorgegaan het, is die *Vindiciae* as 'n gesaghebbende werk beskou. In talle publikasies is die rol van die *Vindiciae* as 'n revolusionêre geskrif beklemtoon – 'n werk wat 'n nuwe era in Protestantse denke en die Europese gemeenskap met betrekking tot die begronding van die kompetensieperke van vorstelike gesag ingelui het.⁷ In

4 Berman, *Law and Revolution*, p. 20.

5 G.H. Sabine, *A History of Political Theory*. Hinsdale, Illinois: Dryden Press (1973), p. 348.

6 Sabine, *A History of Political Theory*, pp. 350-351.

7 Kyk Sabine, *A History of Political Theory*, p. 352.

hierdie navorsingstuk word die sogenaamde “revolusionêre” inhoud van die *Vindiciae* ondersoek, aan die hand van drie sleutelbelangrike opvattinge van die Middeleeuse denke oorweeg en die opvatting van die sogenaamde “revolusionêre” bydrae van die *Vindiciae* tot die Christelike politieke teorie ondersoek.

2. Die Middeleeuse politieke filosofie

2.1 Die oppergesag van die reg en die publieke geregtigheidsidee

Volgens R.W. en A.J. Carlyle was die oppergesag van die reg die grondslag van die Middeleeuse politieke denke.⁸ Die reg was die uitdrukking van die gemeenskap se geregtigheidsidee en die spieëlbeeld van die gemeenskap se lewenswyse. Politieke vorste was gereken as dienare van die reg en vorstelike absolutisme was nie deel van die Middeleeuse politieke denke nie.⁹ Selfs die herlewing van die Romeinse reg vanaf die negende tot die dertiende eeu het die idee van die reg as uitdrukking van die gemeenskapslewe nie ongedaan gemaak nie. Tesame met die inslag van die tradisionele natuurregsteorie, met die meegaande klem op redelikheid en geregtigheid, was die gangbare regsteoretiese opvatting dat die reg as beliggaming van die gemeenskapsdenke steeds onderhewig is aan die natuurregtelike eise van redelikheid en geregtigheid.

Onder invloed van die politieke denkers van die negende eeu, Hincmar van Rheims (c. 806-882 n.C.),¹⁰ Jonas van Orleans (c. 760-843)¹¹ en Sedulius Scotus (c. 840-860),¹² vind die idee inslag dat die funksie van die koning geleë is in die handhawing van geregtigheid, dat onreg 'n koning in 'n tiran verander en dat 'n onregverdige vors niks beter as 'n wilde en onbeteuelde dier is nie. Daarenteen is ware geregtigheid die einddoel van die politieke gemeenskap. Die koning is nie bo die reg verhewe nie; die aard van die koninklike amp vereis die nakoming van geregtigheid omdat dit 'n plig is wat

---

8 R.W. & A.J. Carlyle, *Medieval Political Theory in the West*. Vol. 5. Edinburgh & London: William Blackwood & Sons Ltd. (1938), p. 457.

9 Carlyle, *Medieval Political Theory in the West*, Vol. 5, p. 457.

10 Hincmar van Rheims, “Divortio Lotharii et Tetbergae, Praef”. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Latinae Cursus Completus*, Vol. 125. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge (1852), pp. 620-773.

11 Jonas van Orleans, “De Institutione regia, ad Pipinum regem”. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus*. Vol. 106. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge (1864), pp. 279-303.

12 Sidelius Scotus, “De rectoribus Christianis et convenientibus regulis quibus est res publica ...”. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus*. Vol. 103. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge (1864), pp. 291-331.

deur alle mense nagekom moet word. Hincmar verwys daarna as “Generali consensu fidelium suum” en die *Edictum Pistense* van 864 n.C. druk dit uit met die spreuk: “Quoniam lex consensu populi et constitutione regis fit.”¹³

2.2 Reg en die gemeenskapsgebruike

Die Middeleeuse politieke denke het ooreengestem met dié van die Romeine vir sover geregtigheid as morele doelwit die politieke lewe moes rig. Die verskil was geleë in die Middeleeuse standpunt dat die reg nie die wilsproduk van die vors was nie, maar berus op die instemming van die hele gemeenskap. Hoewel die konstitusionele teorie van die Romeinse Ryk geskoei was op die idee dat die keiserlike gesag deur die gemeenskap aan die vors gedelegeer word, is die Romeinse Keiser beskou as die opperste wetgewer. Justinianus (gebore c. 482) verwys byvoorbeeld na die keiserlike gesag as die enigste bron van wetgewing.¹⁴ Die wending in die kontinentale denke van die sewentiende en agtiende eeu, wat die Koning beskou het as synde verhewe bo en as enigste bron van die reg, kan bygevolg as ’n terugwaartse stap in die politieke beskawingskultuur van die Westerse wêreld beskou word.

Die antieke standpunt dat die einddoel van die politieke orde geleë is in die handhawing van ’n morele orde wat op fundamentele waardes gegrond is, is deur die Middeleeuse juriste vertolk as synde die verhouding van die staat tot die hoogste geregtigheidsdoelwitte, en is in terme van natuurregtelike beginsels beskryf. Die juriste van Bologna was eenstemmig op die standpunt dat die hele regsisteem – in die vorm van *jus* – spruit uit geregtigheid (*justitia*);¹⁵ op sy beurt behels geregtigheid die voortdurende wil of denkhouding wat aan elkeen gee wat hom toekom. *Aequitas* word beskryf in terme van wat Cicero uitgedruk het met die stelling: “rerum convenientia quae in paribus casibus paria jura desiderat” en dat *aequitas* setel in God. Vir die juriste van Bologna is reg die uitdrukking van geregtigheid – dus as iets wat uit die goddelike natuur self spruit en as sodanig nie die doelmatige wilsbesluite van enige persoon of persone verteenwoordig nie.¹⁶ Gratianus (359-383 n.C.) beskryf die natuureg as goddelike reg en alle wetgewing wat daarmee in stryd is,

13 Karel II. “Edictum Pistense”. In: *Monumenta Germaniae Historica Leges. Vol. 2. Hannoveriae: Imperium Bibliopolii Aulici Hahniani* (1835), pp. 472-483.

14 Justinianus, *Codex*. Red. P. Kruger. Berolini: Apud Weidmannos (1873), I. 14, 12.

15 “Fragmentum Pragense”, iv, 2. In Red. H. Fitting, *Juristische Schriften des früheren Mittelalters*. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses (1876), pp. 206-217.

16 “Fragmentum Pragense”, iv, 2.

is nietig.¹⁷ Thomas Aquinas (1224-1274) beskryf die natuureg as synde daardie deel van die ewige reg van God wat deur middel van die menslike rede kenbaar is en waaraan die menslike reg moet voldoen.¹⁸ Op sigself kan politieke gesag dus nooit absoluut geld nie, omdat dit beperk is deur meer fundamentele morele en geregtigheidsbeginsels. By effek beteken dit dus dat regeergesag legitiem is vir sover dit aan die beginsels van regsoppergesag beantwoord. Dié beginsel van Middeleeuse regstaatlikheid behels dus dat die oppergesag van die reg erken en gehandhaaf word en waaraan alle ander vorme van gesag onderhewig is – standpunte wat veral deur Johannes van Salisbury (1115-1180) en Bracton gehandhaaf is. Johannes van Parys (c. 1255-1306) beskryf die verskil tussen vorste en tiranne as synde daarin geleë dat die vors die reg gehoorsaam en die volk ooreenkomstig die reg regeer; die tiran daarenteen regeer deur middel van geweld en vernietig die reg. Die reg waaraan die vors ondergeskik is, is dié van God. Daar is dus geen koningskap by afwesigheid van die reg nie.¹⁹ Bracton (c. 1210-1268) beklemtoon die gesag van die koning as die gesag van geregtigheid. Die koning ontvang gesag van God en as sodanig staan die koning onder gesag van die reg van God – daar is nie van koningskap sprake sonder reg nie.²⁰

2.3 Die wetgewende gesag van die vors en die politieke kontraktheorie

Die Romeinsregtelike standpunt was dat die opperste bron van die reg setel by die volk: “Lex est quod populus jubet atque constituit” en dat sodanige wetgewende gesag aan die Keiser oorgedra is. Derhalwe het Justinianus na die Keiser verwys as die enigste wetgewer. Die Middeleeuse standpunt was dat die reg tot stand kom op gesag van die hele samelewing: die Koning, die wyse raadgewers en die hele bevolking – in die *Edictum Pistense* van die negende eeu verwoord as: “Quoniam lex consensu populi et constitutione regis fit.”²¹ In die twaalfde en dertiende eeu geld die algemene standpunt dat wette hul regsrag ontleen aan die gemeenskapsgebruike van diegene wat daardeur geraak word. Die gebruike van die gemeenskap – vroeër beskou as enigste bron van die reg – was steeds noodsaaklik vir die aanvaarding van geldige wetgewing. Dié standpunt is gedeel deur die feodale juriste.

---

17 Gratianus, *Decretum*. Red. J.H. Boehmeri. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge (1861), 1 en 9.

18 Thomas Aquinas, *Summa Theologica*. Duaci: Marci Wyon (1623), 1, 2, 91, 2.

19 Johannes van Salisbury, *Policraticus*. Red. C.J. Nederman. Cambridge: Cambridge University Press (1990), 4, 1 en 9; 8, 1; 4, 2.

20 H. de Bracton, *De Legibus et Consuetudinibus Angliae*. Red. H. Twiss. London: Longman & Co. (1878), 3, 90-92.

21 “Edictum Pistense”, p. 472 e.v.

Bracton verklaar byvoorbeeld dat die reg neergelê word in oorleg met die raad en instemming van die invloedrykes, die algemene instemming van die gemenebes en die gesag van die koning.²² Alfonso van Castile en Leon (c. 1040-1109) handhaaf 'n soortgelyke beginsel.²³

Vanaf die twaalfde en dertiende eeu oefen die oplewing van die Romeinsregtelike denke invloed op die heersende standpunt met betrekking tot wetgewing uit. Volgens die juriste van die *Digesta* berus die hoogste wetgewende gesag by die Romeinse volk; gesag wat deur die volk aan die Keiser oorgedra is: "Quod principi placuit legis habet vigorem."²⁴ Op dieselfde basis het die Middeleeuse skrywers die volk as hoogste bron van gesag aanvaar. Die juriste van Bologna – by name Azo (c. 1150-1230), Hugolinis (13de eeu) en Odofredus (oorlede 1265) – aanvaar dat die Romeinse volk hul gesag aan die Keiser oordra het, vir welke doel die Keiser optree as "procurator ad hoc" wat wetgewing betref.²⁵ In die twaalfde eeu beroep die skrywer wat ons ken as Glanville hom op die woorde van Ulpianus. In die dertiende eeu was Thomas Aquinas bewus van die opvatting dat die wetgewende funksie slegs uitgevoer kan word deur die gemeenskap as geheel of deur middel van 'n enkele persoon, wat optree "curam populi habet et eius personam gerit". Teen die einde van die eeu erken Ptolomaeus van Lucca (c. 1263-1327) en Aegidius Colonna (1247-1315) twee moontlike regeringsvorme: die "regimen politicum" en die "dominium regale". In eersgenoemde geval is die volk vry om wette vir hulself neer te lê. Hy bevoorkeur egter sinkretiese grondwetlike bedelings wat ingevolge wetgewing neergelê word "majores natu simul cum plebibus".²⁶ Die eerste, in geval 'n land regeer word deur wette wat dit vir sigself neerlê; die tweede, indien dit regeer word deur wette wat die vors neerlê. In die dertiende eeu tree die opvatting van 'n soewereine gesagdraer agterliggend tot die reg na vore – 'n soewereiniteit wat aan die hele volk toekom. Bracton verklaar dat die reg die vors maak – 'n gedagte wat teen die agtergrond van die verkiesing of erkenning deur die gemeenskap beoordeel moet word. Selfs Aegidius Colonna – 'n skrywer wat sy voorkeur vir die absolute monargie uitgespreek het – stem saam met sy tydgenoot Johannes van Parys dat die gesag van die vors afgelei word van die toestemming van

²² Bracton, *De Legibus*, 1, 1, 2.

²³ Don Alonso, *Siete Partidas*. Madrid: Imprenta De Los Senores viuda de Jordon É Hijos (1843), 1, 2, 9.

²⁴ Justinianus, *Digesta*. Red. P. Kruger. Berolini: Apud Waidmannos (1928), 1, 4, 1.

²⁵ Carlyle, *A History of Mediaeval Political Theory in the West*. Vol. 2. Edinburgh & London: William Blackwood & Sons. Ltd., pp. 63-67.

²⁶ Johannes van Salisbury, *Policraticus*, IV, 2.

die volk.²⁷

Die Middeleeuse standpunte oor die verhouding van die vors tot die gemeenskap behels onder andere dat die volk oor die reg tot afsetting van vorste beskik by geval van gesagsmisbruik. Selfs Aegidius Colonna handhaaf die beginsel dat die gesag van die vors voortvloei uit die instemming deur die volk en dat sodanige gesag weer deur die volk herneem mag word.²⁸ Voorts het Thomas Aquinas (1224-1274) uitdruklik verklaar dat die volk geensins gehoorsaamheid verskuldig is aan 'n regeerder wie sy gesag onregmatig toe-eien of misbruik nie.²⁹ By wyse van samevatting kan dus opgemerk word dat die politieke denke van die Middeleeue gebaseer was op die oppergesag van die reg, en dat sodanige gesag selfs jeens vorste afgedwing kon word.

Die regsbevestiging en regsbeperking van politieke gesag was die grondslag waaruit die kontraktuele beginsel in die politieke denke van die Middeleeue voortgekome het – die wedersydse verpligtinge van die vors en die volk wat in die reg beliggaam is. Die kontraktuele beginsel wat hierin opgesluit is, was grondliggend tot die feodale verhoudinge en is deur die feodale juriste gepropageer. Aspekte daarvan is herleibaar tot die vorme van kroningsformuliere van die negende eeu. Ingevolge dié formuliere onderneem die volk om die vors te gehoorsaam; op sy beurt verklaar die vors plegtig om die reg te handhaaf. By Manegold van Lautenbach (c. 1030-c. 1103) mond dit uit in die konstitusionele beginsel dat die vorstelike gesag berus op die nakoming van sy ondernemings. In die latere Middeleeue kry dit ook beslag in 'n stelsel van beperkte en konstitusionele regering by Thomas Aquinas.³⁰ Aquinas spreek hom ten gunste van beperkte regering uit – 'n stelsel wat verhoed dat die koning sy gesag kan misbruik. In die *Summa Theologica* spreek hy homself ten gunste van 'n regeringsvorm uit waarvolgens gesag deur die koning met andere, wat die gemeenskap verteenwoordig, gedeel word³¹ – 'n teorie wat deur Johannes van Parys herformuleer is.³²

In die latere Middeleeue ontwikkel die politieke teorie tot 'n omvattende politieke filosofie ingevolge waarvan alle politieke gesag afgelei word van

---

27 Aegidius Colonna, "De Renuntiatione papae". In: *Operum. Vol. 1*. Romae: Apud Antonium Bladum (1554), xvi, 1.

28 Aegidius Colonna, "De Renuntiatione papae", xvi, 1.

29 Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, 2, 2, 104, 6.

30 Thomas Aquinas, *De Regimine Principum*. Parisiis: W. Remquest et Cie (1857), 1, 6.

31 Aquinas, *Summa Theologica*, 1, 2, 105, 1.

32 Johannes van Parys, "Tractatus de potestate regia et papali". In: S. Schard, *De Iurisdictione, Auctoritate, et Praeeminentia Imperiali, ac Potestate*. Basiliae: Cum Caes. Maiest. (1566), pp. 142-224.

die gemeenskapsgeheel, en dat die regeerder, hetsy Keiser of Koning, nie alleen beskik oor gesag wat van die gemeenskap afgelei is nie, maar onderworpe is aan die gehoorsaamheid jeens die reg wat die wil van dié samelewing weerspieël.

3. Die *Vindiciae Contra Tyrannos* en die Middeleeuse politieke tradisie

3.1 Die oppergesag van die reg en die publieke geregtigheidsidee in die *Vindiciae Contra Tyrannos*

Die *Vindiciae Contra Tyrannos* sluit aan by die gevestigde Middeleeuse tradisie dat die gemene reg die instemming en mening van die volk beliggaam – ’n standpunt wat deur Bartolus (1313-1357) en Baldus (1327-1400) tot ’n gevestigde regsmenting ontwikkel is. Bartolus bevestig die deurslaggewende rol van gebruiksreg soos dit sedert die dertiende eeu in Italië ontwikkel het en deur die wetgewer neergepen is.³³ Alhoewel die Romeinse reg van toepassing was, laat Bartolus wye moontlikhede vir die erkenning en toepassing van gebruiksreg en statute. Volgens Bartolus kan statute nie in stryd wees met die *jus commune* nie. Statute kan egter dit toelaat wat nie direk deur die *jus commune* verbied word nie en mits dit in ooreenstemming met die *boni mores* is, die publieke nut dien en binne die grense van die bevoegdheidsfeer van die volk uitgeoefen word.³⁴ Dieselfde geld wat gebruike betref: gebruike is òf in stryd met die reg òf strek verder as die reg. In laasgenoemde geval, *constat eam debere servari*. By eersgenoemde moet een geval van ’n ander onderskei word. Gebruike in stryd met die goddelike of natuurreg of die *ius gentium* moet nie nagekom word nie.³⁵ As algemene reël geld dat beide gebruik en statuut oor mindere gesag jeens die *jus commune* beskik; tot dieselfde mate wat die *jus commune* of ’n statuut die hoëre goddelike reg, die natuurreg of die *ius gentium* kan aanvul, kan gebruike en statute die *jus commune* aanvul mits dit nie met laasgenoemde in stryd is nie.³⁶ By Baldus is gebruike die belangrikste bron by skep van *de facto* regte. Die erkenning dat die Ryk universeel is maar nie ’n geheel vorm nie, weerspieël die politieke implikasies van erkenning van gebruike:

33 C.N.S. Woolf, *Bartolus of Sassoferrato*. Cambridge: Cambridge University Press (1913), p. 145.

34 Woolf, *Bartolus*, p. 151.

35 Woolf, *Bartolus*, p. 151.

36 Woolf, *Bartolus*, p. 152.

die bestaan van territoriaal soewereine entiteite kniehalter die universele uitbreiding van die Keiser se soewereiniteit. Hiermee verwoord Baldus die Middeleeuse opvatting van soewereiniteit en die daarmee gepaardgaande implikasies van lokale beperkinge op die draers van soewereine gesag.³⁷ Die erkenning van die krag van die gebruiksreg in die *Vindiciae Contra Tyrannos* sluit in dat die Keiser slegs in sy regeeramp geplaas word, indien hy onderneem om aan elkeen sy reg te verleen volgens die voorvaderlike wette.³⁸ Wat krag van gebruike betref, stel die *Vindiciae Contra Tyrannos* die rol daarvan in samehang met ander regsbronne bo enige twyfel: “[W]hatever is asserted in these investigations is demonstrated to be the case by the clear illustrations of Holy Scripture, not by twisted ones; confirmed by the teachings of moral and political science, and of nature, and by the precepts of laws, the customs and practices of diverse nations; and set out for inspection, as though in a mirror, in the various striking examples furnished by various historians.”³⁹ Gebruiksregreëls geld nie bloot op grond van hul ouderdom nie; in ooreenstemming met Bartolus se standpunt berus die geldigheid van sodanige gebruike op die beginsel van die deurlopende instemming van die volk en die opvatting dat die reg uit die instemming van die volk spruit.⁴⁰ Van vorste word verwag om die plaaslike volksgebruike te eerbiedig. By ampsaanvaarding van die koningskap word in Frankryk byvoorbeeld verwag dat die koning deur middel van eed sal onderneem om homself aan die wette en die gebruike van die koninkryk te onderwerp.⁴¹ Die *Vindiciae* verwys na die *joyeuse entreé* van Brabant (1356) wat van nuwe hertoë verwag het om die regte en voorregte van die inwoners te erken en om die gebruike en regte van die hertogdom te beskerm; by verbreking van sy ondernemings, het ’n klousule daarvoor voorsiening gemaak dat onderdane mag versuim om hom te gehoorsaam totdat hy sy ampsversuim staak.⁴²

As vertrekpunt vir die vorstelike plig om geregtigheid te handhaaf, verwys die *Vindiciae* na Romeine 13:4 naamlik dat die vors ’n verteenwoordiger van God is om geregtigheid te handhaaf.⁴³ Tirannie is die direkte antitese van regmatige behartiging van die koninklike amp. Die natuurregtelike

---

37 J. Canning, *The Political Thought of Baldus de Ubaldis*. Cambridge: Cambridge University Press (1987), p. 66.

38 *Vindiciae Contra Tyrannos*. Red. G. Garnett. Cambridge: Cambridge University Press (1994), p. 101.

39 *Vindiciae*, p. 10.

40 *Vindiciae*, p. 102.

41 *Vindiciae*, p. 134.

42 *Vindiciae*, p. 136. Kyk ook p. 101 vir soortgelyke voorbeelde.

43 *Vindiciae*, p. 32.

manifestasie van die norm dat die koninklike ampsbehartiging nie tot persoonlike voordeel van die vors mag geskied nie, dui ook aan dat vorste wat die gemenebes vir hul eie voordeel gebruik, tirannie bedryf en buite hul koninklike ampsgrense optree.⁴⁴ Tirannie is die opperste manifestasie van ondeug en tirannieke onreg ken geen perke nie: “Even if, indeed, there are several certain rules which, although not adequate for their complete portrayal, nonetheless enable you to delineate them well enough so that they may at least be recognised; even so, there is no surer criterion than if you compare tyrannical rules with royal virtues and actions.”⁴⁵ Sporadies gee die outeur van die *Vindiciae* ’n aanduiding van praktyke aan die hand waarvan tiranne herken kan word: Grypsug deur die grootste are op die koringland te oes;⁴⁶ onderdrukking van die volksleiers deur middel van misleiding, bedrog en valse beskuldigings;⁴⁷ fabrisering van sameswerings teen hulself ten einde mense uit die samelewing te verwyder;⁴⁸ hul wek die werkersklasse teen die edellui op omdat eersgenoemde aan hom gediensdig is en alles wat hul besit aan die vors te danke het;⁴⁹ hul vervolg die regverdiges en verwek haat teen die regverdiges;⁵⁰ hul probeer die regverdiges uitskakel en ag hulself nie veilig totdat hul die sedes van die bevolking ondermyn het deur instelling van bordele en dobbelhole;⁵¹ hul vermy en verbied openbare byeenkomste, hul vrees die vergaderings van die volksverteenwoordigers en ontwyk die lig soos ’n vlermuis;⁵² hul verwek faksiestryd en wek stryd tussen onderdane op;⁵³ hul plaas vreemdelinge aan die hoof van garnisoene, ontwapen die volk, omring hul met barbaarse en gediensdige wagte en gebruik openbare fondse om spioene en informante te huur om op hul onderdane te spioeneer.⁵⁴ Voorts beskryf die outeur van die *Vindiciae* tiranne as monsters, brullende leeus, diewe en rowers, bloedsuiers, onregmatige besitters, slange en verwronge mense wat grypsug beoefen, en wat hul onderdane onderdruk deur misleiding, bedrog en valse beskuldigings.⁵⁵

44 *Vindiciae*, p. 114.

45 *Vindiciae*, p. 143.

46 *Vindiciae*, p. 143.

47 *Vindiciae*, p. 143.

48 *Vindiciae*, p. 143.

49 *Vindiciae*, p. 144.

50 *Vindiciae*, p. 144.

51 *Vindiciae*, p. 144.

52 *Vindiciae*, p. 144.

53 *Vindiciae*, p. 144.

54 *Vindiciae*, p. 145.

55 *Vindiciae*, p. 143.

In laaste instansie is die tiran dan 'n persoon wat sy eie voordeel soek bo bevordering van die algemene belang.

3.2 Reg en gemeenskapsgebruike in die *Vindiciae Contra Tyrannos*

Die outeur van die *Vindiciae* argumenteer analoog aan die Middeleeuse skrywers betreffende die morele inslag van die standaard waaraan die koninklike ampsuitoefening moet beantwoord: God stel konings aan, ken aan hulle koninkryke toe en verkies hulle.⁵⁶ Die volk bevestig konings, dra koninkryke aan hul oor en bevestig hul verkiesing deur te stem [*suffragio*].⁵⁷ Dit is God se wil dat dit so sal geskied, sodat alle gesag en mag waaroor konings mag beskik, naas God deur die volk verleen sal word en dat verkose vorste al hul sorg, denke en pogings aan die welsyn van die volk sal wei: "Rather, they [kings] should remember that they are born entirely by the same lot as other men, and that they are elevated from the ground to their position by the votes and, as it were, on the shoulders of the people, in order that the burdens of the commonwealth should henceforth, for the most part, rest on their shoulders."⁵⁸ Die *Vindiciae* beklemtoon die goddelike reg as die norm vir die toekenning van koninklike gesag en die vulling van die koninklike amp in dié verband. Dit beklemtoon die beginsel dat die koning bewus moet wees van die oorsprong van die koninklike amp en sy aanwysing in die amp deur die volk. In dié verband gebruik hy die geskiedenis van Dawid en Saul as voorbeeld. Ná die salwing van Dawid as koning, is hy eers sewe jaar later as koning in sy amp bevestig: "This was done in order that kings should always remember that it is from God, but by the people and for the people that they rule; and that they should not claim that they have received their kingdom from God alone and by the sword, as they say, since they were first girded with that sword by the people."⁵⁹ Die instelling van konings deur die volk het belangrike implikasies: Geen persoon word as koning gebore nie, geen persoon is 'n koning in homself nie, en geen koning kan sonder 'n volk regeer nie.⁶⁰ Van die implikasies behels dat die volk oor meer mag beskik as die koning; dat konings en die volk in vennootskap regeer, dat "die koning wetgewing van die volk ontvang; dat onderdane gelykes van die koning is en dat die koning belangrike ampsverpligtinge jeens die volk het".⁶¹

---

56 *Vindiciae*, pp. 19-24; 68 e.v.

57 *Vindiciae*, p. 68.

58 *Vindiciae*, p. 68.

59 *Vindiciae*, p. 69.

60 *Vindiciae*, p. 71.

61 *Vindiciae*, pp. 74-129.

Eerstens, lei die feit dat konings deur die volk ingestel word, tot die gevolgtrekking dat die hele volk [*populus universus*] oor meer mag as die koning beskik. Met beroep op onder andere die geskiedenis van Potifar en Josef in Egipte en Nebukadneser in Babilonië, maak die skrywer die gevolgtrekking dat diegene wat die aanstelling van 'n vors behartig, oor meer gesag beskik as die aangewesene.⁶² Voorts word konings ten behoewe van die volk ingestel. Soos die kaptein van 'n skip 'n loods aanstel, word 'n koning deur die volk aangestel om die gemenebes veilig by sy bestemming te bring.⁶³ Geen koning kan sonder onderdane bestaan nie: "Rather they [kings] are raised from the same substance [*massa*], and the people elevates them to that position [*gradus*], so that if they have any authority and power, they should hold it as something received, and as possessed by a sort of precarious grant."⁶⁴ Die koningskap bestaan deur en vanweë die volk; hy kan nie sonder hul bestaan nie en dus is die volk magtiger as die koning.⁶⁵ Omdat konings deur die volk ingestel word en as vennote met die koning regeer en vanweë die feit dat die volk individueel oor minder gesag as die koning beskik, maar as 'n geheel sy meerdere is, is dit van belang om te bepaal wat die oorspronklike doel van die koninklike instelling is en wat die koninklike amp behels. Die volk sou nie bereid gewees het om hul aan die bevel van die koning te onderwerp tensy daar vir hulle voordeel was om dit te doen nie.⁶⁶ Die skrywer vind die doel van koningskap in die motief van diensbaarheid: "And yet those who command in this way really serve those whom they are said to command; 'because', he says, 'they do not command out of desire for domination [*dominandi*] but out of a duty to show concern; not with the arrogance of ruling, but with compassion in providing."⁶⁷ Om te regeer behels dus om begaan te wees oor die welsyn van die onderdane. Die enigste ampsroeping van konings en regeerders is om oor hul onderdane begaan te wees. Koninklike waardigheid is nie primêr 'n eer nie, maar 'n plig; nie 'n vorm van immunititeit nie, maar 'n funksie; nie 'n dispensasie wat eenkant geskuif kan word nie, maar 'n roeping; nie bandelose vrypas nie, maar 'n publieke diens.⁶⁸ By oorweging van Bybelse geskiedenis oor die roeping en taak van konings en met verwysing na voorbeelde uit die sekulêre

62 *Vindiciae*, p. 74.

63 *Vindiciae*, pp. 74-75.

64 *Vindiciae*, p. 75.

65 *Vindiciae*, p. 76.

66 *Vindiciae*, p. 92: "non nisi magna cuiusdam utilitatis causa imperium alienum ultro elegisse, & suae quasi naturae legi, ut alienam ferrent, renunciasse."

67 *Vindiciae*, p. 92.

68 *Vindiciae*, p. 93.

geskiedenis, kom die skrywer tot die gevolgtrekking dat konings deur God tot voordeel van hul onderdane ingestel word en deur die volk in amp geplaas word met die oog op toepassing van geregtigheid tussen burgers en dapper optrede teenoor die vyand. Daarteenoor staan tiranne as die regeerders wat slegs na hul eie belange en begeertes omsien, wat die reg verwaarloos en verdraai, wat meer brutaal en wreed teenoor die volk as teen enige vyand optree. Bygevolg is die gebiede wat op dié wyse regeer word – hoe uitgebreid hul mag wees – niks anders nie as roof op groot skaal.⁶⁹

Die koning staan onder die gesag van die reg. Konings behoort die bewakers, ministers en bewaarders van die reg te wees. Edellui is deur die volk aangewys om die skending van die reg deur konings te verhoed.⁷⁰ Soos wat 'n kompas die stuurman na sy bestemming begelei, stuur die reg die koning na sy einddoel. Met 'n toespeling op die oorsprong van die reg uit die gemeenskap, beskryf die outeur die reg as 'n vorm van verstand, oftewel, 'n samebundeling van menslike verstand. Dié vorm van verstand is 'n goddelike asem en diegene wat die reg gehoorsaam betoon gehoorsaamheid aan God en verhef God tot regter.⁷¹ Hy verwys na Aristoteles se opmerking dat goddelikheid in wese die reg van 'n welgeordende samelewing is. Die reg funksioneer soos 'n godheid in die samelewing.⁷²

Konings ontvang die reg van die volk. As voorbeeld in Bybelse tye, verwys die skrywer na Saul se verkiesing en instelling deur die volk in 1 Samuel 10. Samuel het aan hom die reg oorhandig en wat hy sorgvuldig moes bewaar. Ander voorbeelde is dié in 1 Kronieke 11:3 en 2 Konings 11:17, waar konings se aanstellings eers aanvaar is nadat hul by die woorde van die wet gesweer het. Met verwysing na die konings van Sparta – wat deur Aristoteles as legitiem beskryf is – vermeld die outeur dat die konings hul eed elke maand moes bevestig in teenwoordigheid van die ephore wat namens die koninkryk moes optree. Dié eed behels dat hul in ooreenstemming met die reg van die land, soos deur Lycurgus voorgestel, sou handel.⁷³ Volgens Plutarchus (c. 40-120 v.C.) het Archidamus (oorlede 427 v.C.), seun van Zeuxidamus (oorlede vóór 446 v.C.), op die vraag wie die prefekte van die stad Sparta is, geantwoord: “Die wette en die legitieme magistrade.”⁷⁴ Voorts maak hy melding van die staatspraktyk in Frankryk, Spanje, Engeland en talle ander

---

69 *Vindiciae*, p. 96.

70 *Vindiciae*, p. 96.

71 *Vindiciae*, p. 98.

72 *Vindiciae*, p. 98.

73 *Vindiciae*, p. 100.

74 *Vindiciae*, p. 100.

Europese lande waarvolgens regeerders slegs in hul ampte bevestig is nadat hul aan almal hul regte toebedeel volgens die voorvaderlike regsgebruike en dat hul nie die regte van provinsies, munisipaliteite of stede sal wysig sonder toestemming nie.⁷⁵ Legitieme prinse ontvang dus die reg van die volk tesame met die simbole van hul eer en mag.⁷⁶

Die skrywer van die *Vindiciae* wy 'n lang bespreking aan die vraag tot welke mate regeerders die bestaande reg mag wysig, vervang of aanpas. Met verwysing na voorbeelde uit die Europese regsgeiedenis, is die skrywer se standpunt dat by identifisering van 'n bestaande regsleemte, die vors die volk of volksverteenwoordigers genader het met 'n versoek om reg neer te lê. Nadat die versoek deur die volk oorweeg is en deur hul goedgekeur is, het die vors die wetgewing kon implementeer. Ter bevestiging van dié gebruik, merk die skrywer soos volg op: “But if, as we have shown, laws are more powerful than kings, and if kings are bound to obey laws as slaves do their masters [*domini*], who would not prefer to obey the law rather than a king? Who would comply with the king in violating the law? Who would refuse to render assistance to the violated law?”⁷⁷

Die grond waarop die skrywer die inspraak van die volk, hul medeseggenkap en hul verteenwoordiging by aangeleenthede wat die regering van die gemenebes raak, beoordeel, is dié van die gelyke waardigheid waaroor alle onderdane jeens die vors beskik. As geheel is alle onderdane tesame gelyk aan die adel; as individue is hul – volgens Deuteronomium 17 – spreekwoordelike broers en bloedverwante van die vors en teenoor wie in liefde gehandel moet word.⁷⁸ Gebrek aan liefde jeens onderdane, verlaag onderdane tot die status van slawe en lei tot tirannie, opstand en algemene onstabiliteit in die gemenebes: “So he who holds subjects in the position of brothers seems to be safe in the midst of dangers; but he who treats them like slaves must necessarily live in the same fear as is doubtless experienced by an owner remaining alone in some forest in the midst of a column of slaves. For someone has as many enemies as he has slaves. This has been experienced by almost all tyrants who are killed by subjects, whereas subjects of good kings are no less solicitous for their king's safety than for their own.”⁷⁹

75 *Vindiciae*, p. 101.

76 *Vindiciae*, p. 102.

77 *Vindiciae*, p. 104.

78 *Vindiciae*, p. 107.

79 *Vindiciae*, p. 108.

3.3. Die wetgewende gesag van die vors en die politieke kontraktheorie

Vir sover vorstelike kompetensie om wetgewing te promulgeer afhanklik is van inspraak deur die volk en die deelname van die onderdane se verteenwoordigers, geld die beginsel van ampsbinding van vorstelike gesagsuitoefening aan fundamentele beginsels van die reg en geregtigheid. Die Middeleeuse tradisie van ampsbeperkinge wat deur middel van kroningsede opgelê word en die feodale verbondspraktyk het 'n belangrike bydrae tot die kultuur van regstaatlike kontraktering gelewer. Van dié gebruike is deur Francois Hotman in sy *De Feudis* opgeteken en daarvan het die outeur van die *Vindiciae Contra Tyrannos* kennis geneem. By wyse van analogie vind dié feodale investituur-gebruike neerslag in die *Vindiciae*: Konings is die vasale van God, aan wie die swaardmag as simbool van koninklike gesag toegeken is en waarmee die goddelike reg gehandhaaf moet word ten einde die slegte uit te delg en die goeie te beskerm.⁸⁰ Die kroningseed wat vasale van hul opperhere ontvang het, dien as voorbeeld by die aflegging van die kroningseed deur konings by hul ampsaanvaarding: "A vassal binds himself by oath to his superior lord, and promises fealty and allegiance. In a like manner the king swears to command according to the prescriptions of divine law. In short, unless a vassal keeps his oath he forfeits his fief, and by that very right [*ipso jure*] strips himself of all prerogatives. The king also, if he neglects God, if he goes over to His enemies, if he commits felonies against God, forfeits the kingdom by this very right and then loses it in practice [*ex facto*]."⁸¹

Vervolgens skenk die outeur aandag aan die Bybelse politieke verbondskultuur waardeur konings hul aan God verbind het. Dit geld veral die Ou Testamentiese dubbele verbondsluiting by inhuldiging van konings, ingevolge waarvan 'n heilige verbond tussen God, die koning en die volk gesluit is, asook die verbond tussen die volk en God, wat as politieke meganismes ondersoek word.⁸² Die onderliggende beginsel is dat die volk enersyds oor 'n reg beskik om die koning aan sy ampsverpligtinge en -grense te bind soos in 2 Konings 11 vermeld; andersyds om met verwysing na 2 Konings 23 die politieke verhouding tussen koning en volk aan die norme van die goddelike reg te onderwerp.⁸³ Die effek van dié twee verwysings is dat die volk in die koninkryk van Juda God sou dien en aanbid en dat die koning op so 'n wyse

---

80 *Vindiciae*, p. 20.

81 *Vindiciae*, p. 20-21.

82 *Vindiciae*, p. 21.

83 *Vindiciae*, p. 21.

sou regeer dat hy en die volk God in gees en waarheid kon dien en aanbid.⁸⁴ Die aanbidding van God deur die volk en die koning was van 'n kollektiewe aard: "These, briefly, were the main points of the covenant: that both the king himself and also the whole people should worship God as individuals [*singuli*], and, all together as a whole [*universi*], should take care that He was worshipped according to the prescription of His law; that if they did so, God would be with them and would be pre-eminent in their commonwealth; but that if they did not, they would be dispersed and destroyed."⁸⁵

Alhoewel die Ou Testamentiese bedeling verbygegaan het en vervang is deur die Nuwe Testamentiese bedeling, het die ooreenkoms tussen die koning, die volk en God onveranderd voortbestaan: "The Gospel has succeeded to the Law, and Christian kings have replaced those of the Jews. The agreement [*pactum*] is the same, the conditions are the same, the punishments are the same; and if these are not fulfilled Almighty God, avenger [*vindex*] of perfidy, is the same. In short, as the former were bound to observe the Law, so are the latter to keep the Gospel. At his inauguration each of them individually swears first and foremost to ensure the propogation of the Gospel."⁸⁶

Alvorens die outeur met tirannie handel, skenk hy aandag aan die verbond (of kontrak) tussen die koning en die volk.⁸⁷ By die instelling van die koning kom 'n tweevoudige verbond tot stand: eerstens, die verbond tussen God, koning en volk; tweedens, tussen die koning en die volk.⁸⁸ Aan die hand van Bybelse en latere historiese voorbeelde toon die skrywer aan dat God as getuie ingeroep word wanneer die koning sy verbond met die volk sluit;⁸⁹ die koning onderneem om die voorskrifte, getuienis en verbondsvoorskrifte na te kom;⁹⁰ die volk stel die vereistes van die verbond en die koning antwoord daarop;⁹¹ die koning verbind hom by wyse van 'n eed om volgens God se verbondsvoorskrifte die volk te regeer;⁹² die koning verbind hom absoluut en die volk voorwaardelik, en by wanprestasie deur die koning word die volk vrygestel van hul verpligtinge jeens die koning;⁹³ by die eerste

84 *Vindiciae*, p. 21.

85 *Vindiciae*, p. 22.

86 *Vindiciae*, p. 25-26.

87 *Vindiciae*, p. 129 e.v.

88 *Vindiciae*, p. 129.

89 *Vindiciae*, p. 130.

90 *Vindiciae*, p. 130.

91 *Vindiciae*, p. 130.

92 *Vindiciae*, p. 130.

93 *Vindiciae*, p. 130.

verbond [*foedus*] is piëteit die verpligting en by die tweede, geregtigheid – in die eerste, onderneem die koning om God in opregtheid te dien; in die tweede, om die volk in geregtigheid te regeer.⁹⁴ Volgens die skrywer van die *Vindiciae* het hierdie verbondbeginsels nie tot die antieke volkskulture beperk gebly nie, maar is in die politieke kulture van Europese volkere in die na-Middeleeuse era opgeneem: Duitsland, Oostenryk, Poland, Frankryk, Boergondië, Engeland, Skotland, Swede, Denemarke, Spanje en die koninkryk van Castilla.⁹⁵

4. Samevatting en gevolgtrekking

Die outeur van die *Vindiciae* bied 'n argument aan ter beperking van die politieke gesag van vorste. Dié argument berus op drie Middeleeuse pilare: Eerstens die aanvaarding van die regs vormende gesag van die gemeenskap en die publieke geregtigheidsdoel van politieke gesag; tweedens, dat vorstelike gesag beperk word deur die gemeenskapsgebruike en -tradisies waarop die politieke bestel berus, en derdens, dat die wetgewende gesag van die vors by wyse van ooreenkoms beperk word. Al drie aspekte was stewig in die Middeleeuse politieke kultuur gevestig. Hincmar van Rheims, Jonas van Orleans en Sedulius Scotus was vertolkers van 'n algemeen aanvaarde politieke kultuur van publieke geregtigheid wat die optrede van die vors lei. Die verskil was dat dié Middeleeuse skrywers nie die reg as wilsproduk van die regeergesag beskou het nie. Johannes van Salisbury (c. 1115-1180), Bracton (c. 1210) en Johannes van Parys (c. 1255-1306) het die geïkoneerde Middeleeuse standpunt gehandhaaf dat die vors die reg gehoorsaam en die volk ooreenkomstig die reg regeer, terwyl tiranne deur middel van geweld regeer en die reg vernietig. Vanaf die einde van die twaalfde eeu het Ptolemaeus van Lucca, Aegidius Colonna en Bracton die beginsel van politieke medeseggenkap uitgebrei om ook voorsiening te maak vir politieke gesag wat deur die volk aan die vors oorgedra word. Die teenpool van dié standpunt – dat die volk nie gehoorsaamheid verskuldig is aan 'n regeerder wie sy gesag onregmatig toe-eien of misbruik nie – het uitdrukking in die invloedryke politieke teorie van Thomas Aquinas gevind. Die feodale politieke verbondsbenadering is deur Manegold van Lautenbach tot 'n universele beginsel van politieke regering uitgebrei – 'n gedagte wat Thomas Aquinas tot 'n algemene standpunt van beperkte konstitusionele regering verhef het. Die skrywer van die *Vindiciae Contra Tyrannos* doen 'n beroep

---

94 *Vindiciae*, p. 131.

95 *Vindiciae*, p. 132-137.

op hierdie Middeleeuse politieke beginsels en -praktyke as teenvoeter vir die opkomende vorstelike soewereiniteitsdenke wat nasiestate aan die absolute soewereiniteit van konings onderwerp het. Die *Vindiciae* ontgin die Middeleeuse politieke tradisie ter beskerming van onderdane se regte en vryhede teenoor vorstelike soewereiniteit en ongebreidelde magte wat deur konings as 'n goddelike reg beskou is. Die idee van kontraktoelue beperkinge op die uitoefening van vorstelike gesag was één van die Middeleeuse opvattinge wat Protestantse skrywers soos dié van die *Vindiciae Contra Tyrannos* handig te pas gekom het. Tereg wys 'n resente skrywer soos Paolo Grossi op die rol wat die Middeleeuse idee van kollektiewe kontraksluiting in dié verband gespeel het.⁹⁶ Die idee agterliggend tot kollektiewe kontraksluiting, sou in latere politieke stelsels die basis vir konstitusionele kompetensieperke lê – 'n voortsetting van die Middeleeuse kontrakparadigma.⁹⁷

Die praktiese effek van vorstelike absolutisme in Frankryk, bring egter in die *Vindiciae* beklemtoning mee wat die antiese tussen die monargomagiese Protestantisme en die vorstelike absolutisme skerper na vore bring. Dié beklemtoning behels sterker klem op die Bybelse openbaring en eksegese en mindere beroep op antieke Griekse en Romeinse filosowe; nie-hiërgiese beskouings van die menslike samelewing en sterker klem op menslike gelykwaardigheid; die regeeramp as normatiewe begrensingstruktuur van die vorstelike gesagsuitoefening; groter duidelikheid oor die strukturele aard en funksie van die staat as publieke regsverband; die publiekregtelike rol van die volk as samelewingsentiteit, en die unieke rol van die staat as publieke regsverband by die integrasie van diverse politieke en regsbelange. Hierdie omraming van die argumente ten gunste van beperkte regering en verset teen tirannie, word deur kommentators op die *Vindiciae* buite rekening gelaat. George Garnett, redakteur van die 1994-heruitgawe van die *Vindiciae*, maak gewag van die “uncannily Thomist structure”, van die werk en die Thomistiese invloed op die outeur van die werk.⁹⁸ Garnett se vertolking geskied op grond van die enkele verwysing na Thomas Aquinas – waarskynlik 'n later invoeging tot die teks.⁹⁹ Cary Nederman beklemtoon tereg die wyer perspektief van die Middeleeuse konteks van die *Vindiciae*: “The supposedly Thomistic features which Garnett ascribes to the *Vindiciae* were instead fairly commonplace elements of medieval legal and political

96 P. Grossi, *A History of European Law*. Oxford: Wiley-Blackwell (2010), pp. 130-131.

97 B. Aguilera-Barchet, *A History of Western Public Law*. London: Springer (2015), p. 198.

98 G. Garnett, “Introduction”. In: *Vindiciae Contra Tyrannos*. Red. G. Garnett. Cambridge: Cambridge University Press (1994), pp. xlv, xxv & 97.

99 Kyk G. Nederman, Boekbespreking: “George Garnett (ed.), ‘Vindiciae contra Tyrannos’”, *The American Journal of Legal History*, 40 (1995), pp. 511-512.

thought, reflecting a Christianized form of natural law thinking. Aristotle and Cicero had both emphasized that natural law is reason in accordance with nature, to which Christianity had appended the formula, 'natura, id est, Deus'. The fourteenth-century polemicist Marsiglio of Padua – no Thomist – defines 'natural law' as the dictate of right reason in practical affairs, which is 'placed under divine law'. There is nothing remarkable in this definition; it can be found in innumerable writings of the Latin Middle Ages. This suggests that, even if the author of the *Vindiciae* was not specifically a follower of St. Thomas, he was at least the proponent of an idea of law that claimed an established medieval pedigree."¹⁰⁰ Die *Vindiciae* gaan egter in beduidende opsigte verder as die tradisionele Middeleeuse bronne – veral die onderskeidende Reformatoriese inslag van sy politieke verbondsbegrip en die sterker klem op die normatiewe ampsbeperkinge waaraan die owerheidsamp onderhewig is. In dié opsig is die vertolking van Gunter Zimmermann nader aan die kol: die *Vindiciae* se unieke inslag spruit tot 'n groot hoogte uit die konsiliasieteorie van Middeleeuse skrywers soos Johannes van Parys, Willem van Ockham (c. 1285-1347), Marsilius van Padua (c. 1230-1296), Durandus (c. 1230-1296), Petrus d'Ailly (gebore c. 1350), Johannes Gerson (1363-1420), Franciskus Zabarella (15de eeu) en Nicolas van Cusa (1401-1464) vanuit die grondslae van die Reformatoriese denke. Tot welke mate kan die *Vindiciae*, volgens Berman se tipering, as 'n bron van die Reformatoriese "revolusie" beskou word? Daar is kwalik sprake van 'n revolusionêre breuk met die Middeleeuse in die *Vindiciae*. Veel eerder kan dit as 'n Reformatoriese herinterpretasie van die Middeleeuse konsiliasiedenke beskou word. In dié opsig is Berman se tipering van die Reformasie as synde 'n "revolusie" 'n misplaaste aanduiding van die bydrae wat die sestiende en sewentiende Reformasie op politieke terrein tot gevolg had en die neerslag daarvan in geskifte soos die *Vindiciae Contra Tyrannos*.

Bibliografie

- AEGIDIUS COLONNA. 1554. De renunciatione papae. In: *Operum. Vol. 1*. Romae: Apud Antonium Bladum, pp. 1-34.
- AEGIDIUS ROMANUS. 1857. *De Regimine Principum*. Parisiis: W. Remquest et Cie.
- AGUILERA-BARCHET, B. 2015. *A History of Western Public Law*. London: Springer.

---

100 Nederman, Boekbespreking, pp. 511-512.

-
- BERMAN, H.J. 1983. *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- CANNING, J. 1987. *The Political Thought of Baldus de Ubaldis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CARLYLE, R.W. & A.J. 1938. *A History of Mediaeval Political Theory in the West. Vol. V*. Edinburgh & London: William Blackwood & Sons. Ltd.
- DON ALONSO. 1843. *Siete Partidas*. Madrid: Imprenta De Los Senores Viuda de Jordon É Hijos.
- FRAGMENTUM PRAGENSE. 1876. In: Fitting, H. (Red.), *Juristische Schriften des früheren Mittelalters*. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, pp. 206-217.
- GRATIANUS. 1861. *Decretum*. Red. J.H. Boehmeri. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge.
- GROSSI, P. 2010. *A History of European Law*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- HENRICI DE BRACON. 1878. *De Legibus et Consuetudinibus Angliae. Vols. 1-4*. Red. T. Twiss. London: Longman & Co.
- HINC MAR VAN RHEIMS. 1852. Divortio Lothari et tetbergae, Pref. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Vol. 125*. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge, pp. 620-773.
- HINC MAR VAN RHEIMS. 1879. Epistolae. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Vol. 126*. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge, pp. 9-279.
- JOHANNES VAN PARYS. 1566. Tractatus de potestate regia et papali. In: S. Schard, *De Iurisdictione, Auctoritate, et Praeeminentia Imperiali, ac Potestate*. Basiliae: Cum Caes. Maiest., pp. 142-224.
- JOHANNES VAN SALISBURY. 1990. *Policraticus*. Red. C.J. Nederman. Cambridge: Cambridge University Press.
- JONAS VAN ORLEANS. 1864. De institutione regia, ad Pipinum regem. In: J.-P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Vol. 106*. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge, pp. 279-303.
- JUSTINIANUS. 1873. *Codex*. Red. P. Kruger. Berolini: Apud Weidmannos.
- JUSTINIANUS. 1928. *Digesta*. Red. P. Kruger. Berolini: Apud Weidmannos.
- KAREL II. 1835. Edictum Pistense (25 Junie 864). In: *Monumenta Germaniae Historica Leges. Vol. 2*. Hannoverae: Imperium Bibliopolii Aulici Hahniani, pp. 472-483.
- NEDERMAN, G. 1995. Boekbespreking: George Garnett (Ed.), "Vindiciae contra Tyrannos". *The American Journal of Legal History*, 40, pp. 511-512.
-

- SABINE, G.H. 1973. *A History of Political Theory*. Hinsdale: Dryden Press.
- SIDELIUS SCOTUS. 1864. De rectoribus Christianis et convenientibus regulis quibus est res publica rite gubernanda, ad Carolum magnum vel Ludovicum Pium, eodem editore. In: J.-P. Migne, *Patrologia Cursus Completus. Vol. 103*. Parisiorum: Seu Petit-Montrouge, pp. 291-331.
- THOMAS AQUINAS. 1623. *Summa Theologica*. Duaci: Marci Wyon.
- THOMAS AQUINAS, 1857. *De Regimine Principum*. Parisiis: W. Remquest et Cie.
- VINDICIAE CONTRA TYRANNOS. 1994. Red. G. Garnett. Cambridge: Cambridge University Press.
- WOOLF, C.N.S. 1913. *Bartolus of Sassoferrato*. Cambridge: Cambridge University Press.